

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

*Revelația de pe drumul Damascului: iluzie sau teofanie?
-o perspectivă lucanică asupra textului F.Ap. 9,1-30*

-REZUMAT-

Coordonator științific,
Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian Tofană

Doctorand,
Pr. Andrei Tiberiu Zlăvog

Cluj-Napoca

-2023-

CUPRINS

CUPRINS.....	2
ABREVIERI LITERATURĂ SPECIALITATE.....	4
I. PRELIMINARII.....	5
I.1. Aspecte privind abordarea temei.....	5
I.2. Importanța, scopul și motivația temei abordate.....	6
I.3. Sursele de documentare și metoda de lucru.....	8
I.4. Stadiul actual al cercetării temei.....	10
II. SAUL – PROTOPRIGONITOR AL BISERICII CREȘTINE.....	12
II.1. Contextul social și religios la momentul apariției Bisericii creștine.....	12
<i>II.1.1. Biserica primară și organizarea ei.....</i>	<i>13</i>
<i>II.1.2. Persecuțiile împotriva creștinilor.....</i>	<i>18</i>
II.2. Saul – cetățean roman și iudeu cu educație rabinică.....	24
II.3. Saul – persecutor al creștinilor.....	32
<i>II.3.1. Întâlnirea cu Arhiepiscopul și scrisorile de împuternicire (F.Ap. 9,1-2a).....</i>	<i>36</i>
<i>II.3.2. Considerații cu privire la expresia „pe Calea aceasta” (F.Ap. 9,2b).....</i>	<i>44</i>
<i>II.3.3. Comunitatea creștină din Damasc, o proiecție teologică a conceptului iohanic „Calea, Adevărul și Viața” (In. 14,6).....</i>	<i>47</i>
III.DRUMUL SPRE DAMASC: CHEMARE SAU CONVERTIRE?.....	51
III.1. Pe drumul Damascului (F.Ap. 9,3a).....	51
III.2. Lumina și vocea: revelație divină și Tabor actualizat (F.Ap. 9,3b-4a).....	60
III.3. Viziunea: iluzie sau teofanie? (F.Ap. 9,4b-7).....	65
<i>III.3.1. Ipoteza iluziei.....</i>	<i>93</i>
<i>III.3.2. Ipoteza teofaniei.....</i>	<i>98</i>
III.4. Apofatismul întâlnirii cu Iisus pe drumul Damascului.....	107
III.5. Orbirea trupestă: strălucirea slavei lui Hristos sau urmare a orbirii sufletești? (F.Ap. 9,8-9; 9,18a).....	111
III.6. Prezența în Damasc: prigoană sau întoarcere spre Hristos?.....	118

IV. SAUL CEL VECHI ȘI PAVEL CEL NOU.....	123
IV.1. Întâlnirea cu Anania, în Damasc (F.Ap. 9,10-19).....	125
<i>IV.1.1. Misiunea lui Anania, primită prin revelație (F.Ap. 9,10-12) .....</i>	<i>127</i>
<i>IV.1.2. Teama lui Anania și răspunsul Domnului (F.Ap. 9,13-16) .....</i>	<i>130</i>
<i>IV.1.3. Restaurarea lui Saul (F.Ap. 9,17-19) .....</i>	<i>132</i>
IV.2. Începutul propovăduirii lui Pavel.....	135
<i>IV.2.1. Pregătirea pentru apostolat - călătoria în Arabia.....</i>	<i>136</i>
<i>IV.2.2. Propovăduirea lui Pavel - o mărturisire hristologică (F.Ap. 9,20).....</i>	<i>139</i>
IV.3. Pavel – prigonitorul prigonit.....	142
<i>IV.3.1. Revolta sinagogilor (F.Ap. 9,21-22).....</i>	<i>143</i>
<i>IV.3.2. Complotul împotriva lui Pavel (F.Ap. 9,23-24).....</i>	<i>145</i>
<i>IV.3.3. Ieșirea lui Pavel din Damasc (F.Ap. 9,25).....</i>	<i>148</i>
IV.4. Rezerva ucenicilor față de Pavel (F.Ap. 9,26-30).....	149
IV.5. Drumul unei deveniri: de la prigonitor, la Apostol.....	154
V. CONCLUZII.....	158
VI. BIBLIOGRAFIE.....	163

Teza de doctorat cu titlul „*Revelația de pe drumul Damascului: iluzie sau teofanie? O perspectivă lucanică asupra textului F.Ap. 9,1-30*”, conține 162 pagini și 12 pagini Bibliografie și a fost elaborată sub coordonarea științifică a Pr. Dr. Stelian Tofană, Profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Subiectul abordat, care se dorește a fi un demers profund ancorat în textul biblic, aparține domeniului Teologie biblică noutestamentară, iar proiectul își propune ca prin analiza textului biblic, să realizeze o imagine clară și să determine dacă evenimentul de pe drumul Damascului a fost o simplă iluzie sau o teofanie. Proiectul de cercetare are ca subiect persoana Sfântului Apostol Pavel și se dorește a fi o exegeză din perspectivă istorică și biblică a textului lucanic F.Ap. 9,1-30, dar și o analiză comparativă cu textele paralele F.Ap. 22,4-16 și F.Ap. 26,10-20, care prezintă evenimentele desfășurate în timpul călătoriei spre Damasc, episodul convertirii fiind în același timp atractiv, dar și derutant, pentru cititorul neavizat. Din acest motiv, la baza dezvoltării subiectului a stat intenția de a înțelege motivul pentru care Dumnezeu intervine în istoria lumii prin măsuri ce pot fi percepute ca traumatizante atât de către cei implicați, cât și de martorii unor astfel de evenimente.

Actul de cercetare nu s-a limitat doar la obținerea unor concluzii rezultate din analizarea și interpretarea unor studii existente, ci a încercat să obțină dovezi care să confirme sau să infirme ipotezele de lucru.

Lucrarea este structurată în cinci capitole, fiecare având subcapitole proprii, accentul fiind pus pe analiza elementelor care evidențiază personalitatea Apostolului, astfel:

-Capitolul I (pp. 5-11): Prezintă considerentele care au stat la baza întocmirii lucrării. Exegeza textului F.Ap. 9,1-30 și realizarea unui studiu comparativ cu textele prezentate la F.Ap. 22,4-16 și F.Ap. 26,10-20, reprezintă o analiză a momentului convertirii, eveniment care a determinat apariția celui mai mare misionar al Bisericii. Prima parte este destinată prezentării premiselor de la care pornește cercetarea, stadiul actual al cercetării, motivația și importanța temei alese.

-Capitolul II (pp. 12-50): Tratează particularități care îl scot în evidență pe Saul în calitatea lui de protoprignonitor al creștinilor. Odată cu însușirea învățăturilor mozaice, Saul din Tars a devenit un neobosit apărător al acestora și un adversar redutabil al celor care nu se supuneau prescripțiilor Legii. Capitolul analizează contextul social și religios la momentul apariției Bisericii creștine, a situației Bisericii primare și a organizării ei, și în acest context apariția pe scena istoriei a tânărului Saul din Tars, iudeul zelos care odată cu primirea

---

scrisorilor de împuternicire de la Arhiepiscopul (F.Ap. 9,1-2), devine prigonitor al creștinilor din Damasc.

-Capitolul III (pp. 51-122): Determină, în baza cercetării, dacă evenimentul petrecut la porțile Damascului și care a condus la convertirea Sfântului Pavel, a fost o iluzie sau o teofanie. Într-un mod pe care și l-a asumat pe deplin el a renunțat la tot, ca urmare a intervenției lui Iisus pe când se îndrepta spre Damasc pentru a nimici Biserica și pe credincioșii ei. Dumnezeu le permite celor răi să-și dezvăluie dușmănia împotriva Lui, pentru că actele de cruzime sau nedreptate față de cei credincioși au aceeași valoare ca și cum ar fi îndreptate împotriva Lui. Astfel, în contextul capitolului anterior, Saul îl întâlnește pe Hristos, ceea ce duce la oprirea persecuțiilor, consecințele evenimentului fiind deosebit de favorabile Bisericii.

-Capitolul IV (pp. 123-157): Îl prezintă pe Sfântul Pavel în calitatea lui de Apostol. Actul convertirii produce în Saul o schimbare radicală, mai ales în ceea ce privește raportul său cu Dumnezeu. Astfel, distanța dintre Iahve și Saul, devine apropiere între Hristos și Pavel. Drumul Damascului îl pune în față pe omul cel vechi, cu omul cel nou. Postconvertire viața lui interioară se reconfigurează total, dobândind un cu totul alt curs, singura rațiune de a exista fiind aceea de a-i sluji lui Hristos.

-Capitolul V (pp. 158-162): Prezintă concluziile care vin să întregască această dublă ipostază a Sfântului Pavel, de prigonitor al creștinilor și de Apostol al creștinătății. Concluziile finale indică faptul că obiectivul principal al lucrării a constat în determinarea caracterului divin al episodului care a condus la transformarea radicală a Apostolului și că evenimentul a fost parte din planul de mântuire al neamului omenesc. Drumul spre Damasc reprezintă drumul spre un alt destin, un destin marcat de prezența lui Hristos, experiența întâlnirii cu El fiind reflectată în întreaga sa teologie.

Importanța temei, sub aspectul noutății și originalității, nu constă în titlul ales, ci în modalitatea de reevaluare a subiectului. Scopul cercetării este acela de a scoate în evidență textele din Faptele Apostolilor, care vorbesc despre convertirea minunată a Sfântului Pavel și de a determina prezența reală a Mântuitorului Iisus Hristos în episodul F.Ap. 9,1-30, precum și în textele paralele. Dumnezeu conduce evenimentele din istorie și le oferă acestora un sens care întrece semnificația lor primară. Cercetarea își propune să ofere un răspuns pertinent și o imagine completă asupra episodului petrecut în apropierea orașului Damasc. În acest sens, s-a avut în vedere atingerea următoarelor obiective:

-analizarea elementelor care evidențiază personalitatea lui Saul, în calitatea sa de prigonitor al creștinilor;

-
- identificarea și analizarea elementelor care au dus la convertirea Apostolului Pavel;
  - analizarea critică a personalității lui Pavel, după momentul convertirii;
  - elaborarea unor concluzii care să evidențieze transformarea postconvertire a Apostolului și care să constituie un argument împotriva atitudinilor antipauline, provenite din spațiul iudaic sau din cel raționalist;

Tema este motivată de o înțelegere deplină a convertirii lui Pavel și de a realiza o radiografie minuțioasă a momentului convertirii, în sensul de a detalia relatarea lucanică, ceea ce constituie o provocare. Tema a fost tratată insuficient în spațiul ortodox, comparativ cu cel protestant, care a oferit o mai mare atenție subiectului, în tratarea căruia au fost utilizate cărțile canonice ale Sfintei Scripturi, în special exegeza textului din cartea Faptele Apostolilor. Deasemenea, pentru a atinge obiectivele enunțate anterior, au fost folosite dicționare biblice, enciclopedii, comentarii patristice și moderne, pentru a înțelege cât mai bine textul biblic și pentru a observa multiplele sensuri ale acestuia.

Lucrările teologilor contemporani ocupă un loc central în cadrul proiectului, studiile noutestamentare oferind informații suplimentare pentru o mai bună înțelegere a contextului istoric, religios și social, în care a avut loc convertirea paulină, multitudinea opiniilor analizate contribuind la conturarea unei imagini depline.

Lucrarea este circumscrisă domeniului Teologie biblică noutestamentară și de aceea studiul pe textul grecesc și analiza comparativă a unor traduceri, pun în valoare informațiile obținute. Metoda de lucru analitică, corelează aspectul informațional cu perspectiva teologiei biblice, exegetice și a istoriei iudaismului, urmărind ca interpretarea informației să se realizeze în sfera obiectivității științifice. Suplimentar, pentru ca elementul obiectivității să fie atins, au fost folosite în lucrare și metodele de cercetare exegetică și comparativă, prin care s-a urmărit evidențierea și argumentarea ideilor principale din cuprinsul tezei.

Textul care prezintă călătoria lui Saul spre Damasc, a fost analizat folosind ediția critică Nestle-Aland a *Novum Testamentum Graece*, dar și diferite ediții *The Holy Bible*: King James Version, New International Version, American Standard Version, English Standard Version, iar pentru textul în limba română a fost utilizată *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită în anul 1994. Traducerile sunt folositoare în actul de interpretare și oferă sensuri multiple pasajului analizat. Consultarea mai multor versiuni au oferit posibilitatea de a constata dacă sensul diferitelor traduceri concordă sau dacă există mai multe posibilități de a exprima ceea ce aghiograficul a intenționat să transmită. Analiza comparativă a mai multor versiuni a însemnat evitarea emiterii unor teze bazate pe o singură ipoteză.

Tratată parțial de către unii cercetători bibliști, stadiul actual al cercetării nu este unul foarte avansat, deoarece majoritatea acestora au analizat doar detaliile de ordin general din viața Apostolului, cei mai mulți dintre ei acordând o atenție sporită teologiei pauline. Mai mulți cercetători au încercat, de-a lungul timpului, să interpreteze elementele care au stat la baza convertirii Sfântului Pavel și să ofere o explicație argumentată științific, dar și complexă din punct de vedere teologic, în ceea ce privește relatarea lucanică cuprinsă în F.Ap. 9,1-30.

În spațiul teologic românesc există relativ puțină informație legată de acest subiect. Sabin Verzan, Teodor M. Popescu sau Radu Diac sunt cei mai reprezentativi dintre teologii români care au scris pe tema convertirii Apostolului Pavel. Adesea este descris doar evenimentul și sunt tratate succint doar unele aspecte considerate a fi esențiale pentru cititorii interesați, autorii tratând pe scurt pasajele care le-au reținut mai mult atenția, în funcție de preocupările și obiectivele lor exegetice.

Sabin Verzan în lucrarea cu titlul *Sfântul Apostol Pavel. Istoria propovăduirii Evangheliei și a organizării Bisericii în epoca apostolică*, prezintă sub forma unei monografii, viața și activitatea Sfântului Pavel, chemat la lucrarea apostolică de către Însuși Mântuitorul Hristos. În prima parte a lucrării autorul analizează toate acele aspecte care au dus la formarea personalității marelui Apostol: nașterea, familia, educația, ipostaza de persecutor, convertirea și pregătirea pentru asumarea misiunii apostolice. Autorul insistă asupra ideii că lucrarea misionară a Apostolului este rezultatul comuniunii cu Mântuitorul Hristos, o comuniune care a început odată cu momentul convertirii.

În lucrarea *Sfântul Pavel Apostolul neamurilor*, Profesorul Teodor M. Popescu îl prezintă pe Sfântul Pavel, din perspectiva prigonitorului devenit apostol. Taina chemării și puterii lui, o reprezintă întâlnirea cu Domnul Hristos, pe drumul Damascului. Înfruntat de Iisus, a fost orbit și aruncat la pământ, pentru ca mai apoi să fie ridicat în iubirea, lumina și harul Lui. Convertirea a însemnat nașterea unui om nou, cu o menire nouă, care era diametral opusă celei pe care o avea omul cel vechi, Saul. Chemarea subită și neașteptată l-a transformat pe Saul definitiv și complet. Prin toată activitatea misionară, Pavel și-a întărit demnitatea de Apostol chemat al lui Hristos, mărturisind continuu și fără echivoc păcatul persecuției și nimicnicia sa de om. În cartea *Viața Sfântului Apostol Pavel*, Radu Diac reînnoiește cunoștințele cu privire la Apostolul neamurilor, care prin vorbă, faptă și scris a devenit unul dintre cei mai activi ucenici ai Domnului. Autorul reiterează ideea că Sfântul Pavel, a cărui viață s-a schimbat prin convertire, este actual și astăzi.

Datorită bibliografiei restrânse din spațiul teologic românesc, s-a făcut apel la comentarii biblice provenite din teologia apuseană, care a aprofundat și dezvoltat tema

---

convertirii pauline. Craig Keener în volumul *Acts. An Exegetical Commentary: 3:1-14:28*, realizează un studiu exegetic amănunțit al evenimentului de pe drumul Damascului, evidențiind modul minunat în care Domnul a intervenit în viața Apostolului. Autorul oferă propria perspectivă teologică asupra evenimentului, pe care-l circumscrie istoriei iudaismului.

Pavel, Apostolul lui Iisus Mesia, lucrarea teologului anglican N.T. Wright, se prezintă sub forma unei biografii a Sfântului Pavel. Autorul își îndreaptă atenția asupra subiectului, urmărind pe de o parte evoluția Apostolului de la iudaism, la creștinism, iar pe de altă parte modul în care s-a desfășurat prodigioasa lui activitate misionară. Tema convertirii Sfântului Pavel a mai fost abordată și de Daniel Marguerat, de Richard Peace, de Howard Marshall, de Bradley Chance sau de Ajith Fernando, autori care tratat subiectul doar parțial și nu exhaustiv, scoțând în evidență prezența divină în episodul petrecut pe drumul Damascului.

Proiectul de cercetare și-a propus să acorde o atenție deosebită analizei textului sacru, în încercarea de a descoperi sensuri noi teologice și de a elucida misterul care învăluie călătoria lui Saul spre Damasc. Lucrarea are și un caracter apologetic, prin conținutul final încercând să ofere un răspuns argumentat din punct de vedere științific și teologic, celor care contestă textul biblic noutestamentar și în același timp să aducă o contribuție proprie la literatura teologică de specialitate.

Bibliografia, care este una bogată, cuprinde diferite ediții ale Sfintei Scripturi, comentarii biblice patristice și moderne, la care se adaugă o multitudine de studii, articole, dicționare și enciclopedii, în total aproximativ 300 de titluri, dintre care le vom evidenția pe cele mai importante.

Cuvinte cheie: *Iisus, Apostol, Pavel, Damasc, Ierusalim, revelație, teofanie, iluzie*

BIBLIOGRAFIE

Ediții ale Sfintei Scripturi

Biblia sau Sfânta Scriptură, E.I.B.M.B.O.R., București, 1994.

The Greek New Testament, Edited by Erwin Nestle and Kurt Aland, United Bible Societies, London, 1966.

The Holy Bible, The New International Version Thinline Bible, Colorado, 1983.

The Holy Bible, The New Revised Standard Version American Bible Society, New York, 1989.

The Orthodox Study Bible, Thomas Nelson Publishers, Nashville, Tennessee, 1997.

Comentarii biblice

Patristice

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Faptele Apostolilor*, vol. I, Editura Doxologia, Iași, 2016.

Sfântul Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuire la Faptele Apostolilor*, Editura Sophia, București, 2007.

Moderne

Ajith, Fernando, *The NIV Application Commentary. Acts*, Grand Rapids, Michigan, 2009.

Ancient Christian Commentary on Scripture. New Testament V. Acts, Edited by Francis Martin, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2006.

Barrett, Charles Kingsley, *A Critical and Exegetical Commentary on the Acts of the Apostles: Introduction and commentary on Acts XV-XXVIII*, Continuum, 2004.

Barrett, Charles Kingsley, *The Acts of the Apostles*, vol. I, T&T Clark, Norfolk, 2004.

Chance, J. Bradley, *Smyth & Helwys Bible Commentary. Acts*, Smyth & Helwys Publishing, Macon, Georgia, 2007.

Horton, Stanley M., *Faptele Apostolilor: un comentariu Logion Press*, Editura Life, Oradea, 2009.

Keener, Craig S., *Acts. An Exegetical Commentary: 3:1-14:28*, Baker Academic, Grand Rapids, 2013.

Keener, Craig S., *Acts. An Exegetical Commentary: 15:1-23:35*, Baker Academic, Grand Rapids, 2014.

Keener, Craig S., *Acts. An Exegetical Commentary: 24:1-28:31*, Baker Academic, Grand Rapids, 2015.

Longenecker, Richard Norman, *The Acts of the Apostles*, Expositor's Bible Commentary 9, Grand Rapids, Zondervan, 2009.

Marguerat, Daniel, *Gli Atti degli Apostoli. 1 (1-12)*, EDB, Ferrara, 2011.

Marguerat, Daniel, *Gli Atti degli Apostoli. 2 (13-28)*, EDB, Ferrara, 2015.

Marshall, Howard I., *Faptele Apostolilor. Introducere și comentariu*, Editura Scriptum, Oradea, 2009.

Neudorfer, Werner, *Faptele Apostolilor, Comentariu biblic*, vol. VIII-IX, Editura Lumina lumii, Oradea, 2000.

Dicționare și enciclopedii

- Buchiu, Ștefan; Tulcan Ioan, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Basilica, București, 2019.
- Dicționar Enciclopedic de Iudaism*, coordonator Viviane Prager, Editura Hasefer, București, 2000.
- Dicționar grec-român al Noului Testament*, Societatea biblică interconfesională din România, București, 1999.
- Douglas, J.D., *Dicționar biblic*, Editura Cartea creștină, Oradea, 1995.
- Exegetical Dictionary of the New Testament*, Edited by Horst Balz and Gerhard Schneider, Grand Rapids, Eerdmans, Michigan, 1991.
- Freedman, David N., *Eerdmans dictionary of the Bible*, Grand Rapids, Michigan, 2000.
- Renn, Stephen D., *Expository Dictionary of Bible Words: Word Studies for Key English Bible Words Based on the Hebrew and Greek Texts*, Hendrickson Publishers, Peabody, 2005.
- The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol. 1 (A-D), Abingdon Press, Nashville, 1992.
- The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol. 2 (E-J), Abingdon Press, Nashville, 1996.
- The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol. 3 (K-Q), Abingdon Press, Nashville, 1993.
- The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol. 4 (R-Z), Abingdon Press, Nashville, 1996.
- The Oxford Dictionary of World Religions*, Edited by John Bowker, Oxford University Press, Oxford, 1997.
- Theological Dictionary of the New Testament*, vol. I-IV, Edited by Gerhard Kittel, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1993.
- Theological Dictionary of the New Testament*, vol. V-IX, Edited by Gerhard Friedrich, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1993.
- Theological Dictionary of the New Testament*, vol. X, Index Volume, Compiled by Ronald E. Pitkin, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1993.
- Wigoder, Geoffrey, *Enciclopedia iudaismului*, Editura Hasefer, București, 2016.

Studii și articole

- Ciurea, Mihai, *Sfântul Apostol Pavel în Arabia. Revelație, misiune și profeție*, revista Mitropolia Olteniei, nr. 1-4, 2018.
- Giosan, Cezar, *Iluziile perceptive în noile orizonturi ale psihologiei*, revista Univers Psycho, nr. 5, București, 1995.
- Mihoc, Vasile, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Galateni. Introducere, traducere și comentariu*, revista Studii Teologice, nr. 3-4, 1983.

Onețiu, Elena, *Ascultarea glasului Dumnezeuului Celui Viu și rămânerea în viață. Repere exegetice la Deuteronom 4,33*, vol. XI, col. Studia Theologica Doctoralia, coord. Viorel Sava, Editura Doxologia, Iași, 2019.

Popescu, Teodor M., *Sfântul Pavel, Apostolul Neamurilor*, Studii Teologice, nr. 7-8, 1951.

Preda, Constantin, „Saul – care se numește și Pavel” – *Apostolul evreu al ne-evreilor*, revista Studii Teologice, nr. 2, 2010.

The Site of the Apostle Paul's Conversion at Kaukab, in *The Biblical Archaeologist*, Vol. 44, No. 1, Winter, 1981, pp. 57-59.

Tofană, Stelian, *Calea*, revista *Renașterea*, nr. 9, septembrie, Cluj-Napoca, 2022.

Tofană, Stelian, *Adevărul*, revista *Renașterea*, nr. 10, octombrie, Cluj-Napoca, 2022

Tofană, Stelian, *Viața*, revista *Renașterea*, nr. 11, noiembrie, Cluj-Napoca, 2022.

Lucrări de specialitate

Bullock, John D., *The blindness of St. Paul*, in *Ophthalmology*, Ohio, 1979.

Casini, Stefano, *Persecutori și martiri. Scene din primele veacuri ale Bisericii*, Editura Sapiientia, Iași, 2015.

Farrar, Frederic William, *The early days of christianity*, Andesite Press, United States, 2017.

Fee, Gordon, *Pauline Christology*, Hendrickson, Peabody, 2007.

Holzner, Josef, *Paul din Tars*, Editura Sapiientia, Iași, 2002.

Landsborough, David, *St. Paul and Temporal Lobe Epilepsy*, in *Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry*, BMJ Group, London, 1987.

Leu, Corneliu, *Drumul spre Damasc*, Editura Eminescu, Galați, 1995.

Marguerat, Daniel, *Paul in Acts and Paul in His Letters*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2013.

Peace, Richard V., *Conversion in the New Testament. Paul and the twelve*, Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Michigan, 1999.

Schnelle, Udo, *Apostle Paul: His Life and Theology*, Grand Rapids, Michigan, 2005.

Schnelle, Udo, *Theology of the New Testament*, Grand Rapids, Michigan, 2009.

Stăniloae, Dumitru, *Iisus Hristos lumina lumii și îndumnezeitorul omului*, Editura Basilica, București, 2014.

Tofană, Stelian, *Studiul Noului Testament*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2005.

Tofană, Stelian, *Evanghelia lui Iisus. Misiunea Cuvântului*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015.

Verzan, Sabin, *Sfântul Apostol Pavel*, Editura Basilica, București, 2016.

Wright, Nicholas Thomas, *Paul: A Biography*, Harper One, San Francisco, 2018.